

Een odyssee

Dit verhaal gaat over de reisimpressies van Jean François Portaels, een negentiende-eeuwse schilder-reiziger, visueel chroniqueur en zijn odyssee, toentertijd geen sinecure, zonder tgv's en dat ging dus niet op z'n janboerenfluitjes. Geboren in het jaar des Heren 1818, op 3 april volgens de gregoriaanse kalender, onder Hollands bewind. Hij was molenaars- en brouwerszoon in een familie waar keukenmeidenfrans en Marollenfrans werd gesproken, vermoedelijk nog het meest in Vilvoords dialect. Hij trok naar het Louvre als voorbereiding van het admittie-examen voor de Prijs van Rome, waaraan een reisbeurs verbonden was om in Italië de antieken te gaan bestuderen. Hij bereidde zich consciëntieus voor.

Op 7 oktober 1842 won hij de Prijs van Rome en kon hij beschikken over heel wat middelen, want Portaels' vader was geen croesus en hij had nog niet geërfd. Voor zijn afreis had hij zijn valies volgepropt met een pardessustje, een houtje-touwtjejas, een zonnehoed, naast nog wat victualiën. Zijn vader sprak hem toe: "Heil zij met u en hoed u voor gevaar!" Hij vertrok mit heißem Bemühen. Hij verplaatste zich met een kales, dan weer een droschke, getrokken door een span behemoths of paarden met een sjabrak, terwijl lipizzaners voorbijjilden. Om de tijd te verdoen vermeide hij zich met bezique spelen en trente-et-quarante.

Via onze oosterburen en via het Schwyzerdütschsprekende deel van de Confoederatio Helvetica trok hij de Alpen over. Aangekomen in Rome, la città eterna, vond hij een tijdelijk verblijf bij de Zusters van het Heilig Graf, zwartgekouste kanunnikessen, niet kortgerokt, burens van de barvoetse monniken. Het was een prachtig monasterium met een peristyle met pen-en-gatverbindingen in stucmarmar en stucco lustro en muren bezet met spachtelputz. Hij kon acclimatiseren in de aanliggende tuin, waar duizendguldenkruid woekerde naast juffertjes-in-'t-groen en hyacinten. Portaels maakte er kennis met de Italiaanse keuken met prosciutto, cacciucco, panettone, cappuccino en maraskinotaartjes, eens iets anders dan paardensteak of kippenragout of boekweitebrij uit de Brabantse keuken.

Het was de bedoeling Bijbelse taferelen te schilderen, ook ignudi zoals zovele voorgangers. Hij maakte er zijn eerste schetsen, veelal chiaroscuro, tekende in situ, in plein-air op vergépapier. Bepaalde lijnen werden benadrukt met gallusinkt, 3,4,5-trihydroxybenzoëzuur, later verantwoordelijk voor inktvraat. Na zes weken stuurde hij een eerste reeks werken naar de juryleden, naast een souvenirkje voor zijn moeder en een ansichtkaart naar Navez, zijn oud-leraar. Via de Pontijnse moerassen en over Napels trok hij naar het Apennijns Schiereiland.

Een onvoorzien oponthoud vond plaats bij het verderzetten van de reis, want in Napels werd hij aangevallen door de loucheste Italiaanse maffia en zijn Napolitaanse mastiff. In Palermo nam hij de stoomboot en reisde door naar Malta. Het schip verdwaalde, hij

had sjlemazzel, want de kapitein vond de Leidster niet, de Poolster, beneveld door de limoncello zag hij alleen de Andromedanevel. Zijn ausdauer was op de proef gesteld. Hij kon bekomen in een van de grands hôtels. Maar hij moest besparen op zijn reiskosten en vond een refuge bij de johannierridders of hij verbleef sub Jove frigido. Hij zette zijn homerische tocht verder richting Athene, bezocht de Akropolis en genoot van de Griekse yoghurt en tzatziki.

Hij reisde naar Thessaloniki via de Landengte van Korinthe waar vroeger de Isthmische Spelen plaatsvonden. Hij aanschouwde in de verte Constantinopel en had een prachtig uitzicht op de ziggoerats en campaniles met jaquemarts. Aldaar aangekomen bezocht hij de binnenstad waar hij zich tegoed deed aan köfte en nargileh rookte. Hij zette zijn reis verder naar het Midden-Oosten via Smyrna en Baalbek met zijn Romeinse tuinen en kruip-door-sluip-doorsteegjes. Hij bereikte de Oriënt.

In december kwam hij aan in Damascus. Er woedde een strijd tussen sjiieten en soennieten, allen moellahs, waarbij nazaten van de Loutere Broeders bemiddelden via een derwisj. Gelukkig vond hij snel onderdak in een lokaal klooster, voor hem zijn mekka. Hij trok verder naar het Beloofde Land en bezocht Bethlehem waar hij de middernacht mis bijwoonde in de kerk van de grot van de Annunciatie, aan de buitenkant begroeid met in bloei staande ster-van-bethlehem. Op onnozele-kinderendag ging hij verder naar Egypte en had er een relâche forcée omwille van een koortsepidemie ten gevolge van de chikungunya. Hij kon gelukkig een beroep doen op de medewerkers van de Rode Halvemaan.

Jean François trok verder naar Thebe, de oud-Egyptische stad, en verbleef er bij een lokale fellah in een bedoeïenentent, een twee-onder-een-kapwoning avant la lettre. Hij moest beschutting zoeken tegen samoem en chamsin, beide ghibils in Noord-Afrika. Hij konterfeitte kamelen en dromedarissen, Saharaanse taferelen en leidde een seminomadisch bestaan, want de lange reis kostte hem geld en hij lag bijna aan de gallemeze(n). Hij voer de Nijl af in een dhow of een feloek. De lokale bevolking, vooral islamieten, vierde het einde van de ramadan en hij werd uitgenodigd via zijn dragoman en prud'homme op het Suikerfeest.

Op 2 april, de dag voor zijn 28ste verjaardag, beleefde hij het toppunt van zijn reis. Hij was de invité van de wali, Mohamed Ali, onderkoning van Egypte. Portaels droeg een kasjmieren jacquet en een pashmina en een ravenzwarte ceintuur. Hij werd met egards ontvangen, nu zou de jeugd dit propz noemen. Hij kreeg de opdracht zijn staatsieportret te maken tegen een hoge prijs en had zijn mecenas gevonden. De wali lag neergevlid op een ottomane, een chaise longue, bekleed met patchwork in een paisleypatroon, met ernaast een gueridon, waarop een Ierse whiskey stond in een façon-de-venisekaraf. Hij dronk er verse muntthee en rookte op aandringen van zijn hoge gastheer uit een soort tjilm. Het driegangenmenu bestond uit rode zeebrasem, lavash gedept in dukkah en een croquembouche.

Uitgerust trok hij verder naar Gizeh waar hij de sfinx en de piramides schetste. Het werd stilaan tijd voor onze eerste Syriëganger terug te keren naar Vilvoorde, waar hij à bras

ouverts werd verwelkomd. Hij werkte zich te pletter. Hij tekende oosterse vrouwen, nooit met een décolleté en niet shabby gekleed, wel in een berthe van orleans, al dan niet met een haik, dan weer in een abaja of gewaden van chalcosienkleurige chintz en barège in jonquillekleur. Hij portretteerde de zus van Leopold II, Marie Charlotte, in Lombardische kledij in een chemise in régence met suçons en kanten pelerine. In 1849 huwde hij Navez' dochter. Hij reisde later Europa af, was aanwezig bij de opening van het Suezkanaal en werd ook directeur van de Brusselse Academie waar o.a. Ensor, Van Gogh en Van Rysselberghe tot zijn leerlingen behoorden. Hij overleed op 8 februari 1895 en ligt begraven op het kerkhof van Laken, het Belgische Père-Lachaise.